

MENS WORDEN ACHTER/ZONDER TRALIES

Samen lezen in de gevangnissen

HET
LEZERS
COLLECTIEF

DERDEANTRACIET

De niet genomen weg

Twee paden weken in een geelbruin woud,
En triest omdat ik niet langs twee kon reizen
En één reiziger zijn, stond ik daar boud
Zolang ik kon langs een ervan te kijken
Tot waar het wegboog in het kreupelhout;

Nam toen het andere dat even mooi wellicht
Daar 't grasrijk was en schijnbaar onbetreden.
Meer aanspraak maakte op mijn talmend zicht:
Al bleek die ongeschondenheid, na schreden
Minder aarzelend gezet, allang gezwicht.

Die ochtend toen op beide bladeren lagen
Die door geen stap nog waren zwartgemaakt
Hield ik die eerste toch voor andere dagen!
Ik wist hoe d'ene weg de andere raakt,
Maar dacht dat ik me hier nooit meer zou wagen.

Nu ik u dit vertel, nog licht ontdaan
Dat ik het al die jaren heb verzwegen:
Twee paden zijn hun weg gegaan-
Ik nam de minst bereisde van die wegen
En weet dat alles daaruit is ontstaan

Robert Lee Frost (vertaling: Peter Nijmeijer en Koen Stassijns)

In de Talmoed staat dat je iemand niet mag herinneren aan wie hij was. Niet omdat het pijnlijk kan zijn om over iemands verleden te praten maar omdat je hem daarmee het recht - het voorrecht- ontzegt om zichzelf opnieuw uit te vinden. *Ja, ik heb vroeger wel eens nare dingen gedaan, maar nu ben ik veranderd.* En je moet me accepteren zoals ik nu ben en niet als die malloot van toen. Zeker nu, in de tijd van de big data mag je niet iemands verleden gebruiken om zijn toekomst te voorspellen. Ik vind het niet eerlijk om in een online universum te leven dat is opgebouwd op basis van een inschatting van mijn toekomst. Ook al berekenen ze de grote waarschijnlijkheid ervan... de toekomst is van mij totdat ik er zelf ben. Want tot die tijd zijn er andere mogelijkheden, mindere bereisde paden. De samenleving blijft levend en vreemd en onvoorspelbaar dankzij mensen die net voor die andere 10 procent kiezen. The Road not Taken...

Douglas Rushkoff in *Retaking the Now*

VOORWOORD

Een van de voordelen van lezen is dat het in korte stukken kan gebeuren en onder onvolmaakte omstandigheden

(Robertson Davies)

20 mei 2016

Mens worden doen we allemaal, vaak met (en juist door) vallen en opstaan. Maar sommigen vallen harder of dieper en belanden achter tralies. Deze brochure gaat over wat lezen voor hen kan betekenen. Lezen kan je immers overal: in de trein of in een wachtzaal, rechtstaand of liggend, alleen of midden vele mensen... ook tussen de muren van een gevangenis.

Het belang van samen lezen in een gevangenis valt niet te onderschatten. Lezen biedt de kans om - tenminste tijdelijk - geestelijk te 'ontsnappen'. Niet onbelangrijk, voor de meeste gedetineerden is het de bedoeling de draad weerom te pakken. Zo kwaliteitsvol mogelijk.

Het Lezerscollectief en De Rode Antraciet vzw, twee organisaties die een jarenlange expertise opbouwden in (samen) lezen, binnen en buiten de muren, staan samen reeds meer dan 3 jaar garant voor een gedeelde en elkaar versterkende boeiende praktijk in de gevangenissen. Sinds 2014 werken ze intensief samen om het verhaal van lezen binnen de muren vorm te geven en gedetineerden de kans te geven om een breder perspectief te bekijken, zich in te leven in andere personages, te leren van andere gedetineerden, vanuit een gezamenlijke beleving van samen lezen in gesprek te gaan.

Tijd dus om een balans op te maken en de kracht van sterke verhalen en poëzie binnen de muren ook naar buiten te brengen.

Het Lezerscollectief is opgericht in 2014. Geïnspireerd door The Reader Organisation en ook internationaal met hen verbonden, werkt zij de methodiek 'samen lezen' verder uit, leidt ze nieuwe leesbegeleiders op, verzorgt ze masterclasses, publiceert ze boeken met kortverhalen en gedichten en verbindt ze haar leesbegeleiders via netwerkdagen en een website. Het Lezerscollectief ontving in 2015 een LIA-award voor Beste Belofte en haalde, samen met The Reader Organisation, een tweede plaats in 2016 in de categorie 'Best Language Project'.

De Rode Antraciet vzw is reeds meer dan 10 jaar actief binnen de muren; wij brengen een groepsaanbod van sport en cultuur in alle Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Vanuit die opdracht, met steun van de Vlaamse overheid, ondersteunen wij het werk van de gevangenisbibliotheken en organiseren wij tal van leesbevorderende activiteiten: ons project van de Voorleesverhalen, dat in 2013 de Prinses Mathilde prijs kreeg, is exemplarisch hiervoor. Ook de praktijk van leesgroepen realiseerden we in verschillende gevangenissen. Met telkens verwachte en onverwachte momenten van herkenning, kansen tot empathie, stapstenen naar het nemen van verantwoordelijkheid en meeleven. Ook voor mensen die omwille van tal van redenen nog nooit een boek vasthielden.

Want dat is de essentie van waar Het Lezerscollectief en De Rode Antraciet in geloven: elke mens maakt deel uit van de samenleving, ook diegenen die tijdelijk tussen de muren vertoeven. Verbinding maken met die samenleving is vanachter gevangenis muren niet vanzelfsprekend, daarom werken wij aan een maximale wisselwerking tussen 'binnen' en 'buiten'. We doen dat vanuit het geloof dat samen lezen, kansen geeft tot ontplooiing, (lees-)voldoening, engagement en sociale verbinding.

Dirk Terryn, coördinator van Het Lezerscollectief
Veer Dusauchoit, inhoudelijk directeur De Rode Antraciet vzw

INHOUD

Voorwoord	Veer Dusaucht en Dirk Terryn	3
Inhoud		4
Wat is samen lezen?	Het Lezerscollectief	5
Onderzoek The Reader Organisation	Ian Connerty en Dirk Terryn	6
De context van het gevangenisbibliotheekwerk	Frederik Janssens	12
Samenwerking met De Rode Antraciet	Frederik Janssens	13
Getuigenissen	Agnes, Marijn, Ilse, Eva	19
	Annelies Verbeke	22
Colofon		23

'De deugdzame burger ziet doorgaans alleen maar de handboeien, en hij vergeet dat onder die handboeien de pols blijft kloppen, warm en onrustig, vluchtig en altijd weer opnieuw, op een ritme dat zo oud en onvergankelijk is als de mens.'

Gevangenis te Antwerpen, 1965.

Roger van de Velde *in Galgenaas*. Manteau, 1966.

WAT IS SAMEN LEZEN?

Niet zomaar lezen, niet zomaar voorlezen

Leven gaat niet
over 'jezelf vinden'
maar over
jezelf vorm geven..

Bertrand Russell

Shared Reading?

Het Lezerscollectief is geïnspireerd door The Reader Organisation, waarmee ze ook internationaal samenwerkt vanaf 2015. Dr. Jane Davis ontwikkelde een samen leesmethodiek die het Lezerscollectief verder verfijnde in een eigen aanpak.

Samen Lezen

Samen Lezen brengt sterke teksten bij iedereen. Dat is de 'revolutionaire' ambitie. Want grote verhalen doen iets met mensen. Ze worden er sterker door, ze leren hoe je ook anders naar de dingen kan kijken... En samen lezen betekent dat je je ook sterk verbonden voelt. Met de tekst, met de groep en ook met jezelf.

Wie leest? Waar lezen we?

We brengen leesgroepen samen op een gezellige plek. Sommige groepen zijn open. We lezen in een bibliotheek, in een cultuurcentrum, in een dokterspraktijk... Andere groepen zijn gesloten of halfopen. We lezen in woonzorgcentra, in gevangenissen, in revalidatiecentra, op plekken verbonden met CGG's en beschut wonen. Sommige scholen gaan aan de slag met de methodiek, in de lerarenopleiding zijn er ook experimenten. Enkele centra voor basiseducatie waren bij de pioniers...

Wat lezen we?

Tijdens een leesbijeenkomst lezen we een kortverhaal en een gedicht. Zo is elke leesactiviteit een afgerond geheel. Ons boek *Samen sterke verhalen vertellen* (uitgeverij Vrijdag) is een belangrijke inspiratiebron. Uiteraard brengt de leesbegeleider soms zelf een andere tekst aan.

Hoe gaan we te werk?

We lezen hardop voor. Deelnemers lezen de tekst nooit vooraf. We duiken dus samen in een tekst. Dat zorgt voor een gezamenlijke ervaring en een grote spontaneïteit. Wat we tegenkomen in de tekst, komen we ook samen tegen. Op enkele momenten in de tekst houden we halt. Dan is er ruimte om de leesbeleving te delen. Nooit moet er iemand spreken, maar door de werkwijze is er vaak wel iemand die iets 'kwijt' wilt.

Wat levert het op?

We lezen sterke verhalen en poëzie. De verschillende lagen in de tekst reiken de deelnemers aanknopingspunten aan voor eigen ervaringen en gevoelens. Niks moet. Maar we zien dat *samen lezen* mensen helpt om woorden te vinden voor hun eigen verhaal. Het samen lezen bevordert het inlevingsvermogen. En natuurlijk biedt *samen lezen* ook gewoon een gezellige en warme ervaring.

Onderzoek

Samen lezen is heilzaam. Dat weten we uit internationaal onderzoek. Maar zelf zetten we ook in op verder onderzoek en internationale uitwisseling daarover.

ONDERZOEK

Omdat we in Vlaanderen nog geen onderzoeksdata hebben over *het samen lezen in detentie* en groepen soms ook nog in opstartfase zitten, putten we graag uit de ervaring van The Reader Organisation, die al 15 jaar werkt in gevangenis. De evaluatiegegevens die we gebruiken komen uit 'Get into Reading' georganiseerd in Greater Manchester.¹ Dit project organiseert wekelijks begeleidde leesgroepen in zeven hostels binnen de Greater Manchester Probation Trust en coacht 'residentiële' ondersteuningsmedewerkers om gezamenlijke leesgroepen te begeleiden². De 'lezer-in-residentie' promoot de gezamenlijke leesgroepen, daarbij ondersteund door personeelsleden die deze sessies 'signaleren' bij mogelijke geïnteresseerden of wie er *mogelijk iets aan zouden kunnen hebben*. Zo'n 140 mensen namen reeds deel aan de samenleesgroepen; ze worden opengesteld voor iedereen en de deelname is altijd vrijwillig.

Het projectpersoneel merkt dat de gezamenlijke leesgroepen reeds hielpen om de deelnemers:

- een beter gevoel te geven over zichzelf;
- hun zelfvertrouwen op te krikken;
- hun sociale omgang te verbeteren;
- hun bereidwilligheid om naar de visies van anderen te luisteren te verhogen;
- hen beter in staat te stellen om eigen waarden en verantwoordelijkheden onder woorden te brengen;
- zich beter te kunnen concentreren;
- en meer gedisciplineerd te zijn wat betreft hun tijdsgebruik (doordat ze zich vrij moeten houden om de wekelijkse sessies te kunnen bijwonen).

Daarbovenop merkt het begeleidend personeel bij deze groepen ook op **dat ze het organiseren van de sessies als een sterk en waardevol onderdeel van hun eigen persoonlijke en professionele ontwikkeling ondervinden**.

Ondanks enig scepticisme onder het personeel bij de aanvang van het project, beschouwt de projectmanager als sleutel tot succes van het project:

- de toewijding van de projectwerkers om enthousiasme op te wekken bij de bewoners en een leescultuur op poten te zetten in de hostels;
- in combinatie met de bereidheid van de managers om het project te ondersteunen en de welwillendheid van het personeel om de training tot een goed einde te brengen en deze groepen te begeleiden.

Het feit dat eigen personeel werd opgeleid zorgde voor een grote betrokkenheid, alhoewel het ploegensysteem van het personeel het soms moeilijk maakt om de wekelijkse sessie op een geregeld uur te laten doorgaan.

Ervaring van gedetineerden

De houding van de gedetineerden ten opzichte van het samen lezen was uitsluitend positief:

"Ik vond het 'Kom met me lezen'-project zeer interessant en kijk uit naar de wekelijkse sessie."

"Ik denk dat leesgroepen een zeer goed idee is en dat het personeel veel moeite doet om het te ondersteunen."

Meer details over de voordelen en de impact van de 'Kom met me lezen'-groep kwamen uit de interviews die met bewoners gevoerd werden.

¹ Hope inside. *Mental Health Projects in the Criminal Justice System*. Daniel Coriat, Corine Davidson, et al. Revolving Doors Agency, 2013

² In een gesprek met Jane Davis hierover zegt ze dat ze betreurt dat het werken met vrijwilligers, zoals Het lezerscollectief dit samen met De Rode Antraciet organiseert in Vlaanderen, quasi onmogelijk is in de UK.

Eén van de duidelijke voordelen van dit project, bleek de **ontwikkeling van de literaire vaardigheden** voor diegenen die geen zelfverzekerde lezers zijn of die zelfs niet kunnen lezen:

“Ik vond deze groep zeer behulpzaam voor mij omdat ik niet kon lezen of schrijven of... in de gevangenis heb ik leren lezen.”

“Ik vind het nuttig omdat het me helpt om te lezen. Omdat ik lange tijd niet gelezen heb doordat ik in de gevangenis zat en dat het simpelweg helpt.”

Niettemin werd het project evenzeer gewaardeerd door vaardige lezers, die op hun beurt voordelen haalden uit de **sociale dimensie van het groepsgebeuren**:

“Ik lees hoe dan ook zelf veel, maar ik vind dat de leessessies helpen omdat ze alles net iets anders doen en ook door de sociale kant ervan.”

Inderdaad, er waren vele aspecten van het project (naast het lezen op zich), die door de deelnemers nuttig bevonden werden: voor velen waren de leessessies **een bron van rust** en **een middel om saaiheid te verminderen** in de verplichte omgeving, waar de meeste bewoners geïsoleerd zijn van familie en vrienden en met weinig te doen om hun tijd te vullen:

“De grote moeilijkheid die de meeste mensen hier ondervinden, veronderstel ik, is het feit dat ze weg zijn van hun familie en vrienden en ook het grootste deel van hun tijd niet werken. Het is een kwestie van de saaiheid te verdrijven en ergens, zoals de andere al zei, een plek hebben om tot rust te komen en zich te ontspannen en om iets meer constructief te doen.”

Voor anderen was **de mogelijkheid tot communicatie en begrip kunnen tonen voor ieders perceptie** hoogst waardevol en hielp het om relaties tussen verschillende groepsleden op te bouwen.

“Ik hou er gewoon van om te zitten en het geeft iedereen de kans om te communiceren en ik geniet er toch redelijk veel van.”

“Verschillende mensen leren begrijpen. Als er een verhaal voorgelezen wordt, dan heeft iedereen een ander standpunt en een verschillende mening over dat verhaal. Feedback krijgen van andere mensen, weet je? Ideeën naar elkaar kaatsen. Wat zij krijgen, wat zij zien in een bepaald verhaal.”

“Ik denk dat je verschillende mensen ontmoet en een andere manier van denken verkrijgt, mensen die anders denken, je luistert naar de meningen van mensen en die verschillen compleet van de jouwe.”

Andere voordelen zijn het helpen van bewoners om **een routine te ontwikkelen** – een gevoel van stabiliteit – en hen iets geven om elke week naar uit te kijken:

“Het draait allemaal om die routine terug te krijgen, is het niet? Omdat je in de gevangenis een routine hebt, een dagelijkse routine, en wanneer je weer buiten komt, probeer je alles weer in orde te krijgen. Je probeert je eigen routine terug op te bouwen. En als dat niet direct lukt, krijg je hier opnieuw tenminste een beetje stabiliteit.”

Gevangenis

Waarin ik ben en blijf:

Strooien matras met de verborgen spijlen
Scheermes, dat ga ik slijpen aan de spijlen
Nagel waarmee ik op de muren schrijf

Spiegel met het doorsneden bovenlijf
-hoe ik ook loop, ik kan hem niet omzeilen
in het voorbijgaan stukt het hoofd een wijle
de hand grijpt naar de hals, zo lang, zo stijf

dit zie ik, als ik in de tramruit blik
in de voorjaarsstraten, waarin orgels zingen,
als ik verleggen naar een vreemde knik

en iedere dag op nieuw moet ik mij dwingen
tot het duel met de gewone dingen
ik doe het, maar soms is het of ik stik

Ed Hoornik, *Verzamelde gedichten*, 1983

“We weten dat er elke vrijdagmorgen om half twaalf een leesgroep is. En dat is iets waarvoor je kan plannen doorheen de week. Juist, ik kan er mijn dag rond organiseren, omdat we er zo mee begaan zijn.”

“Het is gewoon leuk om eens iets anders te doen en dat op het einde van de week. Gewoon iets hebben om naar uit te kijken. Ja, ik zou zelf alleen in mijn kamer kunnen lezen maar ik verkies te komen luisteren, je weet wel, samen met de makers.”

Bij bepaalde bewoners zorgde de gezamenlijke leesgroep voor **een meer directe focus op hun leven**, wat bemoedigend werkte voor hun terugkeer naar het onderwijs:

“Voor mij gaf het me een richtingsgevoel na 18 verspilde jaren van heen en weer naar de gevangenis, het gaf me een focus, en nu ga ik terug naar volwassenenonderwijs en volg ik ICT.”

Enkele anderen beschreven **het gevoel van succes** dat ze verkregen door deel te nemen aan de groep en zich **aangemoedigd voelen om nieuwe activiteiten te doen** en **de rug te keren naar hun vorig gedrag**:

“Je voelt alsof je iets bereikt hebt, nietwaar? Iets positiefs gedaan voor vandaag. Je zat daar, je luisterde mee naar het verhaal, je probeerde het in je hoofd voor te stellen... Je neemt er iets uit mee, toch?”

“Ik denk dat het goed is voor mensen om te beslissen ook iets anders te doen, beter dan verder te doen met hun leven als voorheen, en weer in dezelfde situatie terecht te komen. Het is iets compleet anders voor de meeste mensen en het is goed om dat te doen, weet je?”

Gezien de grotendeels negatieve ervaringen en levensstijlen die ex-gedetineerden vaak met elkaar delen, kan de mogelijkheid om deel te nemen aan **een positieve activiteit** en ervan te genieten een enorme stap voorwaarts zijn:

“De tijd dat ik hier ben, geniet ik ervan.”

De kans krijgen om **gemakkelijke toegang tot het samen lezen** te hebben en op de wekelijkse afspraak te kunnen vertrouwen, was een belangrijk kenmerk voor enkele geïnterviewden. Velen hebben immers ervaringen met de teleurstelling in projecten die ophielden te bestaan

“Als je wilt binnenkomen en lezen, hoef je je geen zorgen te maken, je komt gewoon op een vrijdag.”

Impact en suggesties voor verdere ontwikkeling

Gevraagd naar de impact van het project op hen, gaven de geïnterviewden een grote verscheidenheid aan antwoorden waaronder de mogelijkheid om te ontspannen, het ontwikkelen van communicatievaardigheden en het helpen **bouwen aan positieve relaties** met andere gedetineerden:

“Het houdt je kalm. Het geeft je iets te doen, gewoon voor dat uurtje of zo, weet je. Het leidt simpelweg je aandacht af van iets anders, je ontspant je. Ik denk dat het goed is voor mensen om

binnen te komen en dingen te lezen, goed voor hun gemoed, bedoel ik. Zelfs als je erg gestresseerd bent, houdt het je gedachten van andere dingen af.

“Je geest is meer ontspannen en je voelt je meer ontspannen. De spanning trekt uit je weg, wanneer je in een leesgroep bent. Maar het is zo’n rustige omgeving, wanneer het gedaan is neem je een soort van diepe zucht en, weet je wel, je ontspant een beetje meer.”

“Ik denk dat het zal helpen voor betere communicatie voor ons allemaal, omdat wanneer we op het einde de bespreking voeren, we allemaal leren discussiëren en communiceren met elkaar, en dit zal ons later helpen bij het zoeken naar een job en dergelijke dingen.”

“Het is iets dat we allemaal samen kunnen doen. Zelfs al leven we hier in dezelfde omgeving, doen we niet altijd dingen samen. De leesgroep brengt ons allemaal tezamen en geeft ons dat ene iets dat we allemaal samen kunnen doen.”

De hoeveelheid stress waaraan de meeste bewoners onderhevig zijn en de gedragsproblemen die velen ervaren, maken het samen leven vaak heel gespannen. In dit opzicht had de gezamenlijke leesgroep een aanzienlijk positieve impact op **het reduceren van wrijving** en het verbeteren van relaties tussen de deelnemers:

“Ik lijk alles wat aan de deur van het lokaal te vergeten. Nu zitten we hier samen en we doen het rustig aan.”

“Het biedt je een kans om de anderen te leren kennen – het standpunt van andere mensen – in dezelfde omgeving als jij.”

Gezien de sterke ongeletterdheid onder gedetineerden, is het echter niet verrassend dat af en toe een geïnterviewde zich ongemakkelijk voelde in de groep:

“Het is niet zo prettig [...] In het middelpunt staan, alsof je voor de leeuwen gegooid wordt, weet je wat ik bedoel?”

Niettemin was er besef van de moed dat het vergde om de groep bij te wonen als individu met beperkte literaire vaardigheden en een zekere vrees of gevoeligheid voor de reacties van de andere deelnemers:

“Toegegeven, zeggen dat je niet kan lezen, niet kan schrijven, dat vergt, excuseer mij, maar het vergt ballen om dat te doen. [...] Sommige mensen willen niet binnenkomen omdat... ze denken ‘ik kan niet lezen, ze zullen me belachelijk maken.’ [...] Ze moeten gewoon binnenkomen en alles op hun manier beleven.”

Deze 'vrees' zou kunnen veroorzaakt worden door associaties met het woord 'lezen'. Maar in de gezamenlijke groepen leest de begeleider altijd hardop terwijl de anderen luisteren. Er zijn geen verwachtingen dat er iemand hardop zal lezen behalve wanneer ze daar zelf voor kiezen.

“We veronderstellen niks. We zijn slechts met zeven of acht, en niet iedereen kan lezen of schrijven. Sommige zijn beschaamd, sommige doen geen moeite. We zijn allemaal anders.”

Er was ook discussie omtrent de kwestie of deelname aan de gezamenlijke leesgroep al dan niet op een meer formele wijze aangemoedigd zou moeten worden om de bewoners die anders zouden afhaken te bereiken, zodat ze het op zijn minst zouden proberen en dit omdat ze veel voordeel uit deze dienst zouden kunnen halen:

“Ik denk dat als men het officiëler zou maken... omdat zoals het nu hier is, weet je, mensen zijn niet per se verplicht te komen... Als ze gewoon de optie hebben, gaan velen van hen het afwijzen en

andere dingen doen. Maar als het deel uitmaakt van het aanbod, behoort het tot de regels, en dan zullen er waarschijnlijk meer mensen op af komen en meer mensen er ook van genieten.”

Toch was er enige bezorgdheid bij het verplichten van deelname, welke zou kunnen leiden tot storend gedrag bij diegenen die de sessies niet wensen bij te wonen. Een andere suggestie met betrekking tot de ontwikkeling van het project was om te starten met het lezen van volledige boeken in plaats van kortverhalen, hoewel de onregelmatige aanwezigheid van veel van de bewoners betekent dat dit moeilijk realiseerbaar is:

“Ik denk dat het beter zou zijn om met hele boeken te werken, maar het enige probleem is, omdat mensen komen en gaan, dit waarschijnlijk een onhandig concept is waarvoor men onmogelijk een oplossing kan vinden, niet waar? Het komt omdat je niet elke week dezelfde mensen samen hebt, omdat er iemand bijvoorbeeld niet kan komen. Het is lastig om hele boeken te lezen omdat iedereen komt en gaat en daarom zijn die kortverhalen wel handig.”

Andere deelnemers wilden dat de groep regelmatig zou samenkomen, indien mogelijk in het weekend, indien mogelijk niet los van de gevangenisbibliotheek:

“Meermaals per week of misschien in het weekend. Als ze dit in het weekend konden doen, zou dat echt een grote hulp zijn, omdat ik het vaak mis door afspraken her en der die net op die dag vallen. Dus als ze het tijdens weekends konden doen, denk ik dat dit zou helpen om dezelfde mensen te blijven laten komen.”

“Ik denk dat het idee om de bibliotheek te bezoeken voor sommigen heel nuttig kan zijn, omdat velen onder hen enkel naar de bib zullen gaan om de computer gebruiken, weet je wel. De mensen tonen welke andere faciliteiten beschikbaar zijn, zou eventueel een handige stap kunnen zijn. Niet elke week maar misschien één keer om de paar maanden om mensen ook te tonen waar ze iets in de bibliotheek kunnen vinden, weet je wel.”

We maken ook graag enkele *belangrijke kanttekeningen*.

Gevangenen tonen zich extreem bezorgd over de vertrouwelijkheid bij elk begeleidingsgesprek. Ze willen hun persoonlijke informatie 'beheren' – om de mogelijkheid te beperken dat deze informatie potentieel tegen hen kan worden gebruikt – en ze zijn argwanend omtrent hoe open ze kunnen zijn. Toch blijven gevangenen verlangen naar betere ondersteuning en meer begrip, empathie en bijstand, zodat ze enig inzicht in hun leven kunnen verwerven:

“Één van de grootste problemen hier is het gebrek aan iemand om tegen te praten. Ik heb een redelijk slechte achtergrond en ik denk dat mensen hier deels belanden omdat ze niet in staat zijn om het een plaats te geven, niet omdat ze diep vanbinnen slechte, afschuwelijke mensen zijn die slechte dingen willen doen, maar omdat het leven pijn doet en ze niet weten hoe hiermee om te gaan. En, eigenlijk, als dit beter begrepen werd, zouden we misschien een meer begripvolle gevangenisdienst kennen. Dit soort iets, denk ik, is absoluut dringend nodig.”

Waar ondersteuning voorzien wordt, is het belangrijk dat ze duurzaam is: gevangenen voelen zich anders in de steek gelaten. De kans om, éénmaal gebeten door het **samen lezen**, van dit aanbod te kunnen blijven genieten is echt belangrijk. De noden rond maatschappelijke reïntegratie zijn bovendien groter dan het aanbod:

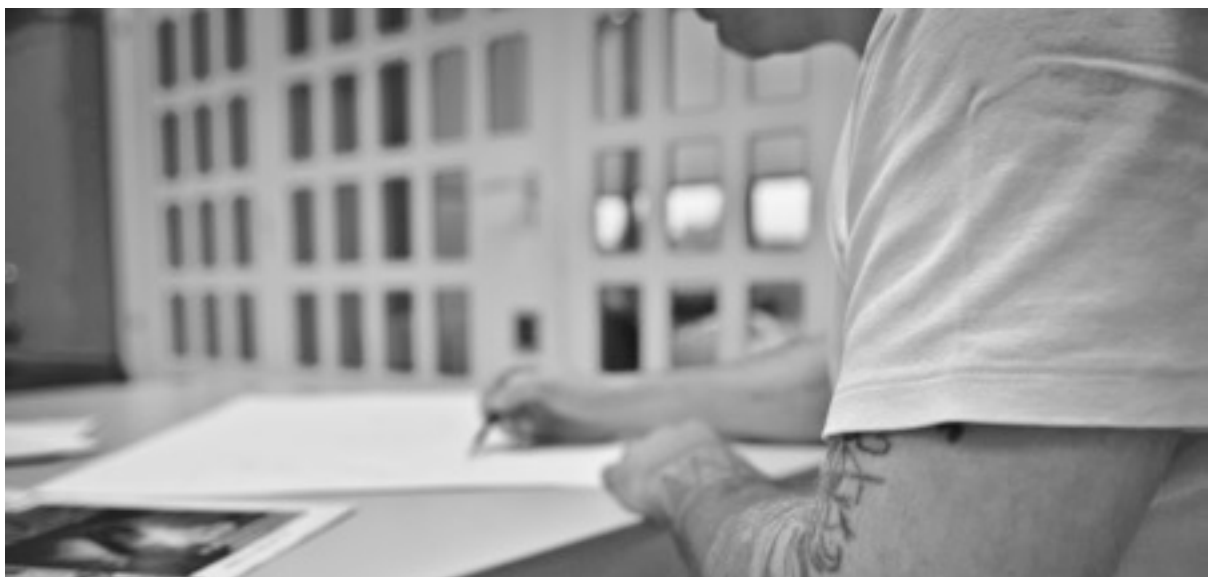
“Ik ben nu 36 jaar oud. Ik heb enkele lessen gevolgd terwijl ik in de gevangenis was maar, weet je wel, wanneer ik vrijgelaten word uit de gevangenis, denk ik niet dat er veel zal veranderd zijn om het leven in de buitenwereld anders te maken...”

Efficiëntie maximaliseren

Kom met me lezen, het initiatief van The Reader Organisation, is een enorm succes, waarbij de begunstigden ook een significante positieve impact op henzelf beschrijven. Voordelen zoals: geletterdheid verbeteren, saaiheid verlichten, en een bron van ontspanning voorzien – waarbij het laatste hoog gewaardeerd werd binnen de stressvolle omgeving. De mogelijkheid om boeken te bespreken, opinies uit te wisselen en relaties op te bouwen, in combinatie met het inbrengen van een positieve structuur in levens die anders gedomineerd werden door de frustratie, was een waar voordeel. Het project liet toe dat de deelnemers een gevoel van voldoening gewaar werden, zodat ze konden aanvangen met het opstellen van een routine en het creëren van een gevoel van stabiliteit in anders ongestructureerde levens. Het hielp de bewoners om positievere relaties te ontwikkelen met het personeel, en moedigde de betrokkenheid met educatie aan. Op deze manier kan het project worden beschouwd als veel meer dan ‘een groep die kortverhalen leest’. De ontwikkeling van communicatievaardigheden en ervaring bij het bouwen van positieve relaties zijn fundamentele competenties die de deelnemers nog voordelen zullen opleveren voor de rest van hun leven.

Door hen te helpen om een gevoel van optimisme te creëren, motiveerden de leessessies de begunstigden om ingewortelde gedragspatronen te veranderen. De sleutel om dit te verwezenlijken is de kwaliteit en toewijding van het projectpersoneel (i.c. de leesbegeleiders): enkel door op consequente wijze voor geruststelling te zorgen, door te luisteren naar wat de deelnemers te vertellen hebben en daadwerkelijk met hen mee te leven, door herhaaldelijk hun betrokkenheid en betrouwbaarheid te bevestigen... Enkel dan kunnen leesbegeleiders van start gaan met het bouwen van sterke vertrouwensrelaties, die ook noodzakelijk zijn om de efficiëntie te waarborgen. Het samen lezen helpt deelnemers bij het ontwikkelen van hun emotionele geletterdheid en bij het aanleren van strategieën om te leren omgaan met negatieve gevoelens, stress te reduceren en hun geestelijke gezondheid en welzijn te optimaliseren. Emotionele geletterdheid is ongetwijfeld gelinkt aan het vermogen om te reflecteren over het leven en de negatieve aspecten van een bepaald gedrag te veranderen.

De geïnterviewden voelden dat ze door het samen lezen geholpen werden om een nieuwe situatie te creëren waarbij ze zichzelf een gelukkig en bevredigend leven zagen leiden in de gemeenschap, maar zonder lange-termijn-opvolging weten we natuurlijk niet of dit ook effectief gerealiseerd wordt. De geïnterviewden zelf waren duidelijk omtrent de blijvende positieve impact. Leesbegeleiders stonden wel vaker ‘model’ voor efficiëntere communicatie, omgaan met krachtige emoties en zelfs het beheersen van woede en verontwaardiging. Deelnemers aan de leesgroepen bouwen een gevoel van stabiliteit op in hun anders vaak ongestructureerde levens.

Het zou onrealistisch zijn om te denken dat alle verwachtingen en uitdagingen op lange termijn onmiddellijk ingelost kunnen worden, maar er bestaat geen twijfel omtrent het feit dat er aanzienlijke vooruitgang kan worden geboekt. In de gevangenissen bevinden zich veel mensen met meerdere intensieve ondersteuningsbehoeften. We organiseren de ondersteuning best binnen de gevangenisstructuur om het welzijn en het mens- worden van individuele gevangenen gunstig te kunnen beïnvloeden.

DE CONTEXT VAN HET GEVANGENISBIBLIOTHEEKWERK IN VLAANDEREN EN BRUSSEL

De meeste gevangenissen in ons land dateren uit de 19de eeuw en werden gebouwd in het nog jonge België. Die zogenaamde ‘Ducpétiaux-gevangenissen’ waren in die tijd vooruitstrevende instellingen: gevangenen werden verplaatst uit overbevolkte barakken naar individuele cellen, de omstandigheden voor vrouwelijke gevangenen werden verbeterd, en er kwamen speciale programma’s voor jeugdige delinquenten. De filosofie van Edouard Ducpétiaux was gebaseerd op de overtuiging dat criminaliteit veroorzaakt werd door de perverse invloed van de maatschappij en dat isolement en eenzame opsluiting nodig waren om tot bezinning te komen, zich weer tot God te wenden en het juiste pad te kiezen. (Ook toen, in de 19de eeuw, waren *stichtelijke* boeken in bibliotheken aanwezig in de gevangenis.)

In de 20ste eeuw groeit het besef dat rekenen op isolement om de gedetineerde tot een betere mens te maken niet werkt. Nieuwe inzichten vanuit de psychologie en de sociologie maken duidelijk dat vrijheidsberoving gepaard moet gaan met intensieve begeleiding van gedetineerden, om de re-integratie voor te bereiden. De gevangenispopulatie gaat in stijgende lijn, zodat we op het einde van de 20ste eeuw spreken van ‘overbevolking’ van vele gevangenissen. De eenzame opsluiting bestaat niet meer, in cellen worden stapelbedden geplaatst en matrassen op de grond gelegd. Spectaculaire ontsnappingen veroorzaken commotie, alsook het drugsgebruik achter tralies. De samenstelling van de gevangenisbevolking is onderhevig aan diepgaande veranderingen en vormt een steeds complexer gegeven. Tegen deze achtergrond worden een resem nieuwe wetten voorbereid.

In de 21ste eeuw kent de gevangeniswereld op wetgevend vlak twee belangrijke mijlpalen:

- Op 12 januari 2005 verscheen de ‘Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden’ in het Staatsblad;
- 8 maart 2013 was de start van het decreet over de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden van de Vlaamse overheid.

In het boek *Quo vadis? Tien jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden* (MAKLU, Antwerpen-Apeldoorn, 2015) wordt een bilan opgemaakt van 10 jaar Basiswet.

Geconstateerd wordt dat het lange en moeizame parlementaire proces in aanloop naar de Basiswet gevolgd wordt door een mogelijk nog moeizamere tenuitvoerlegging van de wet. Het normerende karakter van de Basiswet botst daarbij niet zelden op een penitentiaire praxis die blijkbaar niet zo makkelijk te beïnvloeden is. Een cruciaal concept binnen de Basiswet is het idee van ‘geïndividualiseerde detentieplannen’. De verschillende instanties binnen de gevangenis, de directie, de psycho-sociale dienst en de equipe van de Vlaamse Gemeenschap, zouden oriëntatie moeten geven aan gedetineerden, om een persoonlijk detentieplan uit te stippelen. Van deze intentie komt voorlopig niets in huis.

Wat wel gerealiseerd wordt is het volgende:

Betreffende het **gevangenisbibliotheekwerk** zijn er in de Basiswet én in het Vlaams decreet over de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden bepalingen die een wettelijke basis voor het gevangenisbibliotheekwerk voorzien. Koen Polfliet schrijft in het hoofdstuk “De Vlaamse hulp- en dienstverlening en de federale Basiswet: twee handen op één buik?!³”:

“De Basiswet stelt dat de gedetineerde een beroep moet kunnen doen op de bibliotheekvoorzieningen (art. 77). De gedetineerde mag zelf zijn lectuur kiezen en er moet een voldoende groot aanbod zijn. (...)”

De gevangenisbibliotheken hebben een hele evolutie doorgemaakt. Vooral de convenanten die de Vlaamse overheid met de steden en gemeenten heeft gesloten en de daaruit voortvloeiende extra financiële middelen hebben ervoor gezorgd dat de gevangenisbibliotheken op veel plaatsen zijn uitgegroeid tot volwaardige filialen van de openbare bibliotheken, waar naast aangepaste collectievorming en interbibliothecair leenverkeer ook beroepskrachten worden ingezet voor het beheer. Een voorwaarde in de afsprakennota bij het convenant is dat de gevangenisbibliotheek toegankelijk moet zijn voor alle gedetineerden. Een uitzondering hierop is een bijzondere veiligheidsmaatregel of een tuchtsanctie waarbij de gedetineerde in afzondering verblijft. In dit geval dient ervoor gezorgd te worden dat de gedetineerde over voldoende lectuur beschikt. De directeur kan ook de kennisneming van bepaalde (gedeelten van) publicaties verbieden wanneer dit voor de handhaving van de orde of de veiligheid volstrekt noodzakelijk is. Bovendien kan de onderzoeksrechter het recht van de verdachte om toegang te krijgen tot publicaties niet beperken.”

Van alle plannen die uitgewerkt werden in het ‘Vlaams decreet voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden’, is de aanwezigheid van open, toegankelijke en professioneel gerunde gevangenisbibliotheken een van de meest zichtbare.

In afwachting van een betere implementatie van de Basiswet en de implementatie van individuele detentieplannen die gedetineerden steunen en stimuleren tot een traject naar een leven buiten detentie en buiten de criminaliteit, kan het geen kwaad dat er intussen goed uitgeruste en professioneel gerunde gevangenisbibliotheken bestaan. Deze kunnen behulpzaam zijn bij het uitstippelen van individuele detentieplannen.

SAMENWERKING MET DE RODE ANTRACIET

samen lezen in Vlaanderen

Frederik Janssens- De Rode Antraciet

‘Het voordeel van boeken is dat je in korte tijd met honderden levens kunt meeleven.

Je ontwikkeling gaat sneller dan wanneer je niet leest.

Je komt in allerlei culturen terecht, in verschillende tijdperken en zelfs in het andere geslacht.

Goede verhalen nestelen zich in je geheugen en gaan tot je eigen geschiedenis behoren.’

Guus Kuijer (Hoe word ik gelukkig? 2009)

De Rode Antraciet vzw

De Rode Antraciet vzw is de organisatie die, in het kader van de ‘hulp- en dienstverlening aan

³ *Quo vadis?* Tien jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden. MAKLU, Antwerpen-Apeldoorn, 2015, p. 79-105

gedetineerden', 'culturele' en 'sportieve' activiteiten binnenloodst in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Zelf ben ik één van de 'cultuurfunctionarissen', en we hebben ook een equipe 'sportfunctionarissen'. Als cultuurfunctionaris bekommer ik me o.a. reeds jaren voor het 'gevangenisbibliotheekwerk'. Ik begeleid, samen met voorzitter Reginald De Schepper, de 'Collegagroep medewerkers gevangenisbibliotheeken'. Dankzij de convenant tussen de Vlaamse overheid en de steden en gemeenten met een gevangenis op hun grondgebied, worden ook medewerkers voorzien om gevangenisbibliotheeken te faciliteren. Die groep komt tweemaal per jaar samen.

In 2012 kwam De Rode Antraciet in aanraking met 'The Reader Organisation' van Jane Davis, en in januari 2013 volgde ik in Antwerpen de eerste opleiding in Vlaanderen voor begeleiders van 'samen lezen groepen'. Mijn organisatie was onmiddellijk enthousiast om vanuit het gevangenisbibliotheekwerk ook 'samen lezen' te introduceren in gevangenissen. Met Het Lezerscollectief sloot De Rode Antraciet vzw in 2014 een partnerschap, om het **samen lezen** ook samen te realiseren.

'Samen lezen' is intussen een officieel 'aanbod' van De Rode Antraciet vzw. Zelf ben ik actief als leesbegeleider en ook als promotor van **samenleesgroepen** in gevangenissen.

De Rode Antraciet organiseerde een eerste leesgroep in Dendermonde. We zijn daar begonnen in 2013 naar aanleiding van de opening van de gevangenisbibliotheek. Het leek ons een goed idee om bij de start van de nieuwe bibliotheek meteen zo'n **samenleesproject** te introduceren.

Sindsdien organiseer ik een reeks van vijf sessies in het voorjaar en een reeks in het najaar. In 2015 hebben we er een gewoonte van gemaakt om naar aanleiding van elk samenleesgroep ook een schrijver uit te nodigen. In het voorjaar van 2015 kwam Annelies Verbeke, in het najaar Geertrui Daem. In het voorjaar van 2016 kwam Kris Van Steenberge en in het najaar staat Griet Op de Beeck op het programma. Dit jaar hebben we ook gepolst, via flyers in de Openbare Bibliotheek, of wellicht burgers van Dendermonde zin zouden hebben om 'mee te lezen' in de gevangenis. In het leesgroepje voorjaar 2016 waren we met achten: vier gedetineerden en vier dames uit Dendermonde, wat de uitwisseling en de diversiteit van de reacties groter maakt.

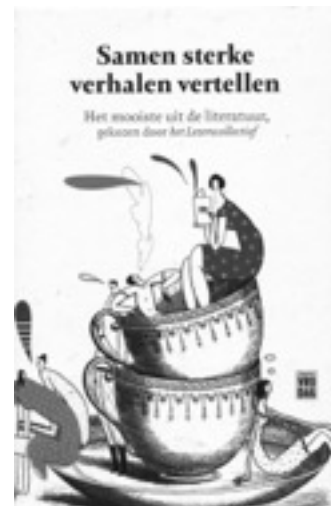
Aanvankelijk kopieerde ik verhalen uit allerhande verhalen- en gedichtenbundels. Sinds 2015 gebruiken we vooral de bloemlezing *Samen sterke verhalen vertellen, Het mooiste uit de literatuur, gekozen door het Lezerscollectief* (Uitgeverij Vrijdag, Antwerpen, 2015), waaraan ik ook meewerkte.

Ook in Antwerpen, Turnhout en Wortel organiseerde De Rode Antraciet de voorbije jaren samenleesgroepen. We ondersteunen ook vrijwillige leesbegeleiders in andere gevangenissen. Deze vrijwilligers hebben steeds de opleiding van het 'Lezerscollectief' gevolgd. De Rode Antraciet investeerde intussen in de opleiding van drie vrijwilligers (Marijn Brouckaert, Agnes Mus en Els Verlinden).

Ook mensen uit de Basiseducatie (Ilse Van Rompaey, Nele De Sloover, Els Verlinden) en Vormingplus (Eva Rousselle, Ellen Frisaer) lezen voor in de gevangenissen van Mechelen, Leuven, Hasselt, Gent, Brugge, Ieper, Brussel.

Het belang van lezen

Samen lezen en systematisch werken aan het stimuleren van leesplezier: het is één mogelijk antwoord op een fenomeen dat Internationaal zorgen baart: een EU-expertengroep over alfabetisering stelde in september 2012 in een rapport dat niet minder dan één op de vijf Europese volwassenen niet over de leesvaardigheden beschikt die nodig zijn om in een moderne

maatschappij te functioneren. Het feit dat een vijfde van de volwassen bevolking onvoldoende kan lezen om 'mee te kunnen', vormt wel degelijk een probleem. (Daarom werd 2013 uitgeroepen tot het 'Europese jaar van het voorlezen'; dat jaar was ook het startpunt om 'samen lezen'-groepen op te richten.)

Toen Jane Davis van The Reader Organisation tijdens een 'Masterclass' in Antwerpen kwam vertellen over haar 'shared reading', besepte ik hoe wezenlijk 'lezen' kan zijn voor mensen. Zelf heb ik altijd gelezen en ben ik opgegroeid in een huis vol boeken. Het was voor mij vanzelfsprekend, als water voor vissen. Een kennismakingsrondje op een dag over 'leesbevordering' maakte mij echter duidelijk dat leesgeschiedenissen heel erg kunnen verschillen. Er bestaan ook huizen zonder boeken! En mensen die na hun schooltijd nooit meer lezen...

Ook voor mensen in de marge van de samenleving is lezen erg belangrijk. Samen lezen helpt om mensen die niet spontaan naar een boek grijpen toch het belang en de kracht van literatuur te laten ontdekken. In Vlaanderen ontstaat intussen een praktijk van samen lezen. Samen lezen groepen worden in de steigers gezet in bibliotheken, psychiatrische inrichtingen, dokterspraktijken, welzijnsorganisaties, rusthuizen, vegetarische restaurants... In plaats van af te haken worden mensen uitgenodigd erbij te blijven, samen te lezen, te praten over wat gelezen wordt.

De aanpak is het 'ei van Columbus' en wordt in het begin van deze brochure - Wat is samen lezen? - helder uitgelegd.

Belangrijk bij deze methodiek: het gaat niet om 'kennisverwerving' over literatuur, proza, poëzie. Er worden geen biografieën van schrijvers gepresenteerd. Een verhaal wordt niet geanalyseerd vanuit 'ruimte' en 'tijd' zoals op de universiteit. Het gaat om het leesplezier, genieten van een verhaal, een gedicht. Door samen te lezen en uit te wisselen met elkaar kan leesgeluk ontstaan en een gemeenschapsgevoel. Daar gaat het om!

Aan de slag in de gevangeniscontext

Het hardop voorlezen aan een groep volwassenen zorgde in mijn eerste groep in de gevangenis voor een zekere onwennigheid: voorlezen wordt meestal geassocieerd met 'voorlezen aan kinderen'. Het blijkt ook goed te werken met volwassenen, maar de stoere jongens achter tralies moesten wel even aan deze gedachte wennen.

Het zijn geen grote groepen in de gevangenis, vier à acht deelnemers. We kiezen telkens een kort verhaal en een gedicht. In het Verenigd Koninkrijk waar leesgroepen doorlopend zijn, lezen ze dikke boeken zoals 'Oorlog en Vrede' van Tolstoj of 'Great Expectations' van Dickens in wekelijkse afleveringen tijdens verschillende maanden na elkaar. In gevangenissen bieden we reeksen aan van 5 of 7 sessies. We werken telkens met een kort verhaal en een gedicht, en de sessie duurt anderhalf uur tot twee uur. Elk verhaal initieert een thema: vriendschap, opvoeding, de liefde, de man - vrouwverhouding, de vader-zoonverhouding, verlieservaringen...

De gesprekken die zich ontploffen kunnen verschillende richtingen inslaan, onvoorspelbaar en steeds weer verrassend. Als begeleider onderbreek ik geregeld het voorlezen, om ruimte te geven voor eventuele vragen, bedenkingen, reacties. Soms stel ik een vraag of formuleer ik zelf een bedenking: om te tonen wat mogelijk is. Niet vergeten: gedetineerden kiezen niet voor elkaar, maar komen toevallig samen in dezelfde gevangenis. Soms is men erg voorzichtig t.o.v. elkaar. De diversiteit aan perspectieven op één verhaal is voor iedereen steeds een eye-opener. Dat er ruimte is voor deze verschillende perspectieven en interpretaties. De beleving dat ieders perspectief waarde heeft geeft juist de ervaring van gezamenlijkheid.

Echo's van enkele voorleessessies in gevangenissen

Het allereerste verhaal dat ik in Dendermonde voorlas was van Haruki Murakami: **'Hoe ik op een zonnige ochtend in april mijn 100 procent perfecte meisje tegenkwam'**. Een verhaal over een plotse verliefdheid en het onvermogen om daarmee goed om te gaan. Het gaat ook over de kwelling dat men kansen verkwanseld heeft. Het ontlokte een huilbui bij een van de deelnemers die op de parking van een dancing het meisje waarop hij verliefd was domweg aangereden had. Een verhaal kan emoties oproepen, die even een plaats krijgen bij de uitwisseling. Het is dan goed om te zoeken naar de zin die de emotie deed opwellen. Steeds terug naar het verhaal.

Het eerste verhaal dat ik voorlas in de gevangenis van Turnhout was **'Het zal worden zoals het was'** van Sandro Veronesi uit de bundel *Misplaatste kussen*. Het is een schitterend verhaal over twee jongens en hun opvoeding. De ik-figuur realiseert zich op een bepaald moment dat zijn vader hem voortdurend van alles opdringt (rolschaatsen, zweefvliegen) tegen zijn zin. In reactie op deze opvoeding begint hij te rebelleren, op school, bij voetbalhooligans, in het drugsmilieu... In reactie daarop beweegt zijn vader hemel en aarde om hem een 'goede voorbeeldige vriend' te bezorgen, de modelzoon van een collega. Uiteindelijk belanden beide zonen in de gevangenis, op heel verschillende wijzen: de ik-figuur is een rebel, de andere is extreem conformistisch, probeert te beantwoorden aan het beeld van zijn veeleisende ouders, pretendeert dat alles goed gaat met zijn studies, geraakt in allerlei leugens verward, tot het niet meer te houden is en hij... zijn ouders vermoordt. Het ontlokt alvast interessante beschouwingen over hoe een opvoeding op verschillende manieren fout kan lopen door een gebrek aan respect voor de autonomie van het opgroeiende kind. Steevast gaat het gesprek vervolgens over hoe zij in de gevangenis beland zijn.

Een ander verhaal dat ik op verschillende plaatsen las was **'De kus'** van Walter Macken, een lers schrijver. Tijdens een onschuldig kinderspel geeft een meisje een kus aan een jongen... De twee kinderen worden gezien door de katholieke priester die langs wandelt. Voor de grap verklaart hij hen 'getrouwd', wat een paniecreactie te weeg brengt bij de jongen, die nu voor een gezin moet instaan! Onmiddellijk gaat hij op zoek naar werk en hij vergeet om thuis te gaan eten. De vader gaat op zoek naar zijn zoon, verneemt wat er gebeurd is en reageert op een werkelijk prachtige manier op de verwarring van zijn zoon. Een voorbeeld van hoe vaders wel op een meelevende wijze kunnen reageren op hun zoon! Het gesprek raakt de mannen, omdat ze zich vaak niet kunnen herinneren dat hun vader ooit zo met hen sprak.

In Turnhout las ik van Amos Oz een verhaal over pestgedrag tussen kinderen in een kibboets en de verschillende manier waarop vader en moeder op de situatie reageren. Een uitnodiging om ook het pesten dat in de gevangenis plaats vindt ter sprake te brengen: net zoals bij kinderen, richt het pestgedrag in gevangenissen zich vooral op mentaal wat zwakkere mensen. Er werd een lange tijd stilgestaan hoe ook in de gevangenis gepest wordt, zelfs in die mate dat een zwakkere jongen tot zelfmoord werd gedreven. Had men iets kunnen doen om dit te voorkomen?

In Wortel las ik een Bijbelverhaal: **'Het verhaal van Abraham en Isaak'**, verteld door Guus Kuijer. Het was een diverse groep en dat maakte het boeiend: je had deelnemers met een moslimachtergrond (iemand uit Marokko, iemand uit Egypte), er was een jongen met een Italiaanse en katholieke achtergrond, en enkele Vlaamse jongens – de ene al geloviger dan de andere, de ene atheïst de andere ietsist. Het verhaal: Abraham denkt dat hij de opdracht van God krijgt om zijn zoon te offeren; hij trekt naar de berg waar het offer moet volbracht worden. Op het laatste moment wordt Abraham tegengehouden en kiest hij ervoor om een rammetje dat met z'n horens in een struik verward is geraakt te offeren. De dienaars lichten Sara, Isaaks moeder, in over wat haast gebeurd was, wat een grote ruzie in het gezin tot gevolg heeft. Sara vindt het onbegrijpelijk dat Abraham iets dergelijks van plan was. Iedereen heeft achteraf een eigen interpretatie: één van de Vlaamse jongens ziet vooral het psychologische niveau en herkent vooral de ruzie in het huishouden. Ook zijn vader en moeder konden kletterende ruzie hebben. Een Marokkaan geeft duiding aan de 'gehoorzaamheid' die gelovigen verplicht zijn, ook al lijkt de vraag van God onbegrijpelijk...

De man uit Egypte ziet het als volgt: dit verhaal dat meer dan 2500 jaar oud is, geeft uitdrukking aan het feit dat God geen of niet langer kinderoffers wenst. Confronterend is het feit dat nu, een heel eind in de 21ste eeuw, nog steeds kinderoffers plaats vinden! Het fijne van dit gesprek was dat iedereen respect had voor de visie van de ander. Ik besepte dat het in de vrije maatschappij moeilijk zou zijn om mensen met een dergelijke diversiteit aan achtergronden en religieuze overtuigingen in één groep te verzamelen om elkaars verhalen te lezen, en zo beter begrip te krijgen voor elkaar.

Hetzelfde verhaal in een andere gevangenis, ditmaal Dendermonde, riep heel verschillende reacties op. Het was ook een diverse groep met een Marokkaan en ook met de drie burgers uit Dendermonde die kwamen meelesen. H. stoorde zich vooral aan de denigrerende manier waarop de halfbroer van Isaak, Ismaël, wordt voorgesteld. Ismaël, niet de zoon van Sara maar van Hagar, wordt gepresenteerd als een onbeschofte, brutale kerel. H. legt uit: dit gebeurt steeds. Isaak zou volgens de legende een voorvader van de Joden zijn, Ismaël een voorvader van de moslims. Steevast wordt Ismaël op een denigrerende manier voorgesteld. Dit gebeurt ook in films, literatuur... Dat stoort hem geweldig. De burgers uit Dendermonde vonden de zeer volgzame, gehoorzame houding van Isaak die zich door zijn vader naar de offerplaats liet leiden onbegrijpelijk. Hoe kan je je eigen autonomie zo maar opgeven, om te gehoorzamen aan je vader? Het leek volgens hen verdacht veel op een fundamentalistische onkritische houding.

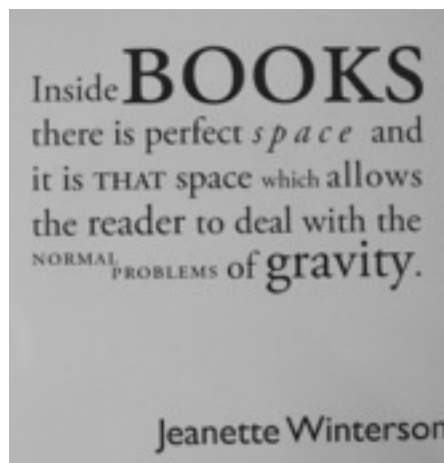
De kracht van samen lezen

Dr. Jan Raes: *Het belang van literaire teksten voor het emotionele beleven van de deelnemers van een leesgroep is vooral belangrijk omdat het deelnemers de kans geeft emoties te beleven die zij zelf niet, of niet in dezelfde mate, of niet met dezelfde kleurschakeringen beleven. Het uitwisselen hierover in een groep, hardop of enkel in de beleving, maakt dat ieder zich bewust wordt dat er nog veel meer emoties zijn dan die waar je uit gewoonte je leven mee opvult. Veel meer emoties, veel meer (kleur)nuances in die gevoelens, meer betekenissen.'*

Na verschillende ervaringen met leesgroepjes in verschillende gevangenissen ervaren we vanuit De Rode Antraciet de **kracht van 'samen lezen'** in de volgende aspecten:

- Een ‘samen leesgroepje’ vormt een **vrijplaats** waar deelnemers voor anderhalf à twee uur vrij kan zijn, vrij om te luisteren naar een verhaal uit de literatuur, een eigen mening te formuleren en een plaats waar je **respectvol** bejegend wordt; ook de gevangenisbibliotheek kan zo’n plaats zijn waar je even alle tralies vergeet. In de context van een gevangenis waar heel weinig ruimte is voor eigen keuzes, is het fijn in een bibliotheek eigen boeken uit te kunnen kiezen. En in de leesgroep om een eigen visie naar voor te schuiven en desgevallend met anderen van mening te mogen verschillen.
- Tijd om te genieten van een verhaal, een gedicht- zonder dat er later antwoorden moeten gegeven worden zoals op school destijds. Het gaat enkel om het **leesplezier** en het **gezamenlijke leesgeluk**; zeker voor mensen die niet meer de gewoonte hadden om fictie te lezen, is opnieuw plezier krijgen in een goed verhaal een fijne ontdekking.
- Genieten van een verhaal en tegelijk genieten van de kennismaking met een groep mensen om je heen en van de uitwisseling en dialoog die ontstaat... Het gaat om **gemeenschapsvorming**; zeker als in een diverse groep, met verschillende sociale, culturele en religieuze achtergronden, nieuwsgierigheid ontstaat naar ieders interpretatie... gebeuren er mooie dingen. Verrassend is het om te merken dat een diverse groep samenstellen binnen gevangenis muren gemakkelijker is dan buiten de muren.
- De doorsnee ervaring in een gevangenis is er een van volgzzaamheid en onderwerping: luisteren naar de chef, gehoorzamen aan de instructies van het centrum, wachten tot iemand de deur open doet... In het samenleesgroepje wordt er een **gelijkheid** en een **gelijkwaardigheid** geïnstalleerd: iedereen heeft het recht om op zijn/haar manier te reageren op het verhaal of het gedicht en wordt gesteund om haar/zijn gedacht te uiten en tot expressie te brengen. Zo is de leesgroep ook een element van **humanisering** in een rigide omgeving die ontmenselijkend is, ondanks de inzet van goedmenende penitentiaire beambten.
- De leesgroepjes in gevangenis zijn altijd **divers**: allochtonen, autochtonen, gestudeerde mensen, laaggeschoolde mensen, verschillende religieuze achtergronden: dat de mogelijkheid bestaat om in een dergelijke groep tot **gedeeld begrip** te komen, tot een verstandhouding, tot elkaar graag zien... dit contrasteert erg met de misverstanden en conflicten die we dagelijks in de krant en in de media tegenkomen; hoe scherp en gewelddadig de tegenstellingen in de buitenwereld de dag van vandaag ook zijn, binnen de leesgroepen oefenen we in respect voor ieders mening. In zekere zin werpen deze ervaringen een nieuw licht op de interculturele uitdagingen in de buitenwereld. Werken aan **wederzijds begrip** blijkt mogelijk te zijn. Het is wellicht te voortvarend om **geradicaliseerden** met deze aanpak tot andere attitudes te willen brengen. Maar in een sfeer van preventie met mensen uit verschillende geloofsovertuigingen op deze manier aan de slag gaan, lijkt een boeiend perspectief.
- Het ritme in de buitenwereld, door velen niet bij te houden, wordt in een samen lezen groep erg vertraagd! Samen lezen houdt **verlangzaming** in; op je eentje lezen gaat snel; maar het langzame samen lezen maakt dat we beter begrijpen wat er staat en meer kunnen genieten van de inhoud en de wijsheid van een tekst.

In de volgende bijdragen getuigen Marijn Brouckaert, Ilse Van Rompaey en Eva Rousselle van hun ervaringen bij het samen lezen in gevangenis. Het eerste stukje is van Agnes Mus, geschreven na haar opleiding. Agnes werkte al eerder als vrijwilliger in de gevangenis:

GETUIGENISSEN

Agnes Mus

Sinds vorig jaar werk ik als vrijwilliger bij De Rode Antraciet omdat ik ervan overtuigd ben dat mensen die opgevangen en begeleid werden tijdens hun detentie betere burens en burgers zijn als ze weer in het vrije leven stappen.

De filosofie 'Samen verhalen en gedichten lezen verbindt mensen en maakt hen mentaal sterker en weerbaarder' van het Lezerscollectief past naar mijn bescheiden mening perfect in het dagelijkse leven van gedetineerden. Het lijkt me meer dan zomaar een interessante meerwaarde.

Voorlezen maakt mensen niet alleen sterker, het is ook een fijne manier om elkaar beter te leren kennen, naar elkaar te luisteren en elkaars gelijkenissen te herkennen. Het is merkwaardig wat het voorlezen van een verhaal of een gedicht bij luisteraars teweeg brengt.

Luisteren naar een hardop voor-gelezen verhaal is bovendien ontspannend, niets hoeft, je moet alleen maar luisteren. Ook tijdens de pauzes zijn er geen verplichtingen, de deelnemers kunnen hun mening kwijt of kunnen gewoonweg luisteren naar wat anderen te zeggen hebben.

Het gaat er ongedwongen aan toe. In die sfeer en zonder zwaar op de hand te zijn komen heikle onderwerpen ook aan bod.

Ik was al sterk overtuigd van het nut ervan, maar die overtuiging werd alleen maar versterkt tijdens de opleiding, waar ik de voordelen in de praktijk kon ervaren.

Ilse Van Rompaey

Als educatief medewerker van CBE Open School Mechelen, kom ik al een paar jaar in de gevangenis van Mechelen over de vloer voor de begeleiding van allerhande cursussen.

Na het volgen van de opleiding tot voorlezer van het Lezerscollectief, zag ik al gauw het mogelijke potentieel om met deze methode ook aan de slag te gaan binnen de gevangeniscontext. Zo heb ik dan ondertussen, als vrijwilliger, al drie maal een reeks van vijf opeenvolgende voorleessessies kunnen begeleiden in de gevangenis.

Deze voorleesmomenten zijn me ondertussen zeer dierbaar geworden. Doordat Mechelen een eerder klein arresthuis met een groot verloop van gedetineerden is, bestaat de voorleesgroep meestal uit een 5 à 7 deelnemers. Eén van de mannen leest al mee van bij het begin, zodat ik steeds verplicht ben om met nieuwe teksten en gedichten te komen, wat op zich eigenlijk wel een fijne uitdaging is. Heel soms zit er een praatjesmaker bij die niet echt bereid is om zich in te leven, maar blijft steken in het maken van flauwe grappen of uitkramen van straffe praat, maar de ervaring heeft me geleerd dat wie daar niet voorbij geraakt, dan meestal ook snel afhaakt en niet blijft komen. De anderen, veruit de meerderheid, kan je zichtbaar zien genieten van het feit dat ze gewoon mogen komen luisteren naar verhalen, hun gedacht mogen zeggen of/en worden uitgedaagd om over soms wat moeilijker thema's na te denken en uit te wisselen.

Er zijn weinig onderwerpen die niet besproken kunnen worden en die waarvan ik zelf soms denk dat ze gevoelig kunnen liggen (bv. over vrijheid, verantwoordelijkheid, gevangenschap, spijt, religie, ...) slaan vaak nog het beste aan. Regelmatig leidt een bepaalde tekst of gedicht tot discussie of gesprek op een manier die ik zelf nooit bedacht zou hebben. Dat is het ongelooflijk mooie van deze methode waarbij je als begeleider veeleer bedreven moet zijn in het stellen van goede vragen dan dat je op alles een antwoord moet voorzien.

Ik ben ook nog leesgroepbegeleider bij groepen buiten de gevangeniscontext en soms lees ik op één dag, dezelfde tekst voor binnen en buiten de gevangenis. Ongelooflijk boeiend is het om te zien, hoe iedere groep zijn eigen dynamiek heeft, zijn eigen denk- en uitwisselpatronen, maar dat tegelijkertijd een gedetineerdengroep niet fundamenteel anders is dan een andere groep. Alle emoties, belevingen, gedachten die door de verhalen en gedichten naar boven komen, zijn universeel en gelden voor alle mensen, hoog- en laaggeschoolden, binnen en buiten de gevangenis, allochtonen of autochtonen...

Ik ben er bovendien van overtuigd dat deze methode, die zo'n appèl doet op het inlevings- en denkvermogen van mensen, op indirecte manier bijdraagt aan het werken aan de integratie van gevangenen. Ik probeer dan ook heel uitdrukkelijk om van het voorleesmoment in de gevangenis een rustpunt te maken waar men op een veilige, respectvolle en aangename manier kan komen luisteren, denken, praten, discussiëren,...met koffie en een koekje! De verhalen en gedichten geven aan hen woorden en taal om te kunnen praten over eigen emoties, beleving, levensvisie, etc. Aan mij geven ze de kans om dat op een veilige, begrensde, boeiende, respectvolle manier te laten gebeuren.

Op het einde van elke reeks is er meestal wel minstens één man die me op één of andere manier wat feedback geeft. Zo was er de ex-leraar die me achteraf zei dat ik waarschijnlijk geen besef had van wat de voorleessessies in deze gevangenisomgeving wel voor hem betekend hadden om het hier vol te houden... Of de jonge bodybuilder die zich kwaad maakte omdat dit initiatief maar 5x doorging terwijl er anderzijds zoveel bullshit werd georganiseerd... Of de man van Koerdische origine die ondertussen de drie reeksen gevolgd heeft en nog geen enkele voorleesbeurt miste, ik maak me sterk dat hij er binnenkort ook weer bij zal zijn...

Om al deze redenen, maar ook omdat ik er zelf zoveel van kan leren, van de verhalen, de gedichten, de grote levensvragen, de mensen tout court, daarom hoop ik echt dit nog lang te mogen en kunnen doen.

Marijn Brouckaert

OP EEN VOORWAARDE

"Het is hier net een verjaardagsfeestje" lacht Nassim terwijl hij binnenkomt. De cakejes, fruitsap en koffie op de tafel in de gevangenisbibliotheek lokken onmiddellijk het gewenste effect uit. De vier mannen installeren zich binnen armbereik van de sneukelarij. We zitten in hartje West-Vlaanderen en de omgangstaal is een pittige mix van dialect en Algemeen Nederlands. Al wordt dat laatste maar gesproken uit respect voor een anderstalige nieuwkomer in de groep.

Het is onze derde samenleessessie en iedereen weet dat we niet meteen beginnen lezen. We nemen de tijd om te arriveren en met elkaar aan tafel te gaan zitten.

"Hoe is het geweest met het nieuws van je celgenoot?" vraag ik aan Steve. De week ervoor liet Steve vallen dat zijn celgenoot waarschijnlijk slecht nieuws zou krijgen en hij ermee inzate dat er weinig geslapen zou worden op cel. Nu blijkt dat zijn celgenoot toch goed nieuws kreeg en vrijgelaten werd.

Ook Iguen komt nu los: "Ik heb ook goed nieuws gekregen. Ik ben moeten voorkomen en ze hebben me de opdracht gegeven na te denken over de voorwaarden die ik mezelf zou opleggen om vrij te komen. Hebben jullie daar ooit al van gehoord?" Na tien minuten kletsen over voorwaarden en over de vaste lastjes van het dagelijks leven in de gevangenis, geraakt iedereen ontdooid. We leggen Izumi uit het boek 'Dit is alles' van Aidan Chambers op tafel en lezen daarna het gedicht 'Speel het spel' uit 'Over de Dorpen' van Peter Handke.

Het gedicht kan meteen op appreciatie rekenen en er wordt veel gedeeld. Als Iguen het een tweede keer luidop leest, zegt iemand: "Trainspotting. Dit gedicht doet mij aan het einde van die film denken. Het eindigt met een

kerel die door drugstoestanden vastgezet heeft en zegt hoe hij zijn leven vanaf nu zal aanpakken. Een soort van beloftes.”

Iguen reageert in een flits: “Voorwaarden. Zeg, stel je voor dat dit gedicht voorwaarden zouden zijn.”

Frank, die tot nu toe stil was gebleven, grinnikt: “Misluk rustig”.

Iguen gaat verder: “Zoek de confrontatie. Da’s gelijk om te zeggen ‘ga ervoor’. Laat je ogen zien, laat de anderen erin kijken, zorg voor ruimte en beschouw ieder in zijn eigen perspectief. Ik denk, als je, hoe zeg je dat, respect hebt, kun je iedereen onder ogen komen. En (grinnikt) Neem om zo te zeggen vakantie. Dat zal minder overtuigend werken als ik dat opschrijf als één van mijn voorwaarden...”

Er wordt geanimeerd gereageerd en ik vraag Frank wat hij had gezegd.

“Misluk rustig.” Frank trekt zijn wenkbrauwen fors omhoog en maakt een gezicht dat ik interpreteer als ‘hier draait alles om’. “Ik bedoel, als het over voorwaarden gaat hé. Daar moeten wij niet mee afkomen. Met mislukken.”

De hele groep stemt in. De verbinding tussen de mannen kun je bijna aanraken.

“We mogen die bladen toch houden?” vraagt Iguen. “Heh, knikt hij naar zijn blad. Da’s goed.”

“Mag ik zo’n koek in mijn beuze steken voor mijn celmaat?” vraagt Frank op het eind.

“Pak je je celmaat de volgende keer dan ook mee?” provoceer ik terwijl hij de koek in zijn borstzak steekt. “Die leest niet graag” zegt Frank: “Allez ‘t is te zeggen, hij leest in ieder geval nooit op cel. Maar ja, misschien wil hij zoiets wel doen. Ik zal ‘t hem vragen.”

Eva Rousselle

Hoe mooi is dat als mensen geloven dat sterke verhalen en pakkende gedichten mensen krachtiger maken; in hun spreken en denken, in hun samenzijn en verbeelding. En hoeveel mooier is het als je zoiets ziet gebeuren, bij individuen, maar ook tussen mensen.

Van januari tot eind maart 2014 las ik wekelijks in de gevangenis van Gent. Een tiental gedetineerden, mannen én vrouwen. Ze verwachtten een “les”, die eerste keer. Over literatuur en poëzie. Verrassend vonden ze het, hoe we gewoon aan het lezen en praten gingen. Ik had twee teksten bij die Frederik Janssens me had toegeschoven: “Hoe ik op een ochtend mijn 100 procent perfecte meisje tegenkwam”, een kortverhaal van Murakami en een mooi liefdesgedicht van Poesjkin.

De week daarop kwam G. me enthousiast vertellen dat hij het leuk had gevonden, maar aarzelend stelde hij de vraag wat nu eigenlijk de bedoeling was. “Dat wat je net zei, antwoordde ik; dat je het leuk vindt om samen te lezen.” Die keer lasen we “De Weddenschap” van Tsjechov, een verhaal dat The Reader Organisation ook gebruikt in haar opleidingen. Ik had getwijfeld om het hen voor de voeten te werpen; het gaat over vrijheid en gevangenschap, over een weddenschap die verrassend afloopt en over hoe je een leven in gevangenschap vorm kunt geven. Mijn angst of het niet te confronterend zou zijn, bleek ongegrond. Het verhaal zat heel dicht op hun huid, dat wel, maar dat vonden ze net heerlijk. N. zuchtte tijdens het lezen van medeleven, D. werd vuurrood van verontwaardiging. De gesprekken barstten los: over wat waardevol is in je leven, over wat zij zelf doen om te overleven in de gevangenis, over verwachtingen en hoop. “Dit is echt waar wij mee zitten!”, riep G. verontschuldigend uit toen het gesprek verhit raakte. Ik was ontroerd dat hij zich excuseerde voor zijn geestdrift. Hoe hij zich niet langer afvroeg wat de bedoeling was van deze bijeenkomsten met literatuur en poëzie, maar werd meegesleept door een verhaal en de vragen die het bij hem losmaakte. Dat ik geen les zou geven, was ondertussen al lang duidelijk geworden. De weken erna groeiden we naar elkaar toe. Steeds meer lieten ze zichzelf zien, stelden zich vragen, vertelden over hun misdaden en het gevangenisleven en uitten ze hun twijfels en zorgen. Het was een prachtig compliment toen ze me de laatste bijeenkomst vertelden dat het lezen en de gesprekken hen lucht gaven, hoe die hen ook rust brachten in een wereld waar je steeds hard en op je hoede moet zijn.

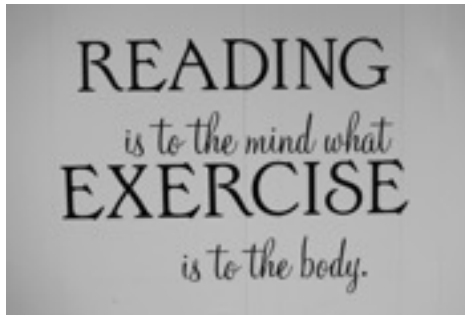
Helemaal anders, maar even ontroerend, zijn de leesbijeenkomsten in de Zuidpoort, een vereniging waar armen het woord nemen. Sinds december lezen Sieglinde Vanhaezebrouck (medewerkster bij het Poëziecentrum) en ik er tweewekelijks. Steeds is het afwachten wie er deel zal nemen en hoe het verhaal onthaald zal worden. De

deelnemers zijn er aarzelend en zoekend, zowel over tekst als over henzelf. De stiltes tijdens onze gesprekken zijn legio. Maar dat doet goed; die traagte van het lezen en denken, de tijd die genomen wordt om te zoeken wat je bij een gedicht voelt en ziet. J., een oudere heer met zachte ogen, is er stevast bij. "Dit doet mijn hoofd goed, houdt mijn denken scherp", antwoordt hij als ik vraag wat hem trekt in dit samen lezen. Ook L. en P. zijn vaste lezers. Althans: tijdens onze bijeenkomsten. "Lees je daarnaast ook regelmatig?" vroeg een journaliste die ooit mee kwam naar ons leesgroepje. "Nooit!" repliceerde L. stellig. Maar tweewekelijks zitten we daar samen en lezen: bij de gaskachel in het killig lokaaltje tijdens de wintermaanden, onder de bomen in de tuin op lentedagen. We lazen Luigi Pirandello, Arthur Japin, Roald Dahl, Simon Carmiggelt, Ilja Leonard Pfeijffer, Bart Moeyaert, Annelies Verbeke, Aidan Chambers, Miriam Van hee, Tjitske Jansen, Peter Handke, Herman de Coninck, Sylvia Marie en ik kan nog wel een tijdje doorgaan... En Sieglinde en ik bereiden goed onze vragen voor, want we weten dat dat bij deze groep echt broodnodig is. We moeten als het ware een deur openhouden om de tekst binnen te stappen: "Wat zie je voor je?", "Wat voor iemand is deze persoon?", "Kun je dat voorstellen, je denken verliezen? Wat gebeurt er dan bij je?", "Welke sfeer roept dit bij je op?"... Steeds duiken we daarbij weer de tekst in, zoekend naar beelden en woorden die ze aangrijpen om hun overtuiging te demonstreren. En we herlezen zinnen, laten mensen reageren, zoeken samen. Ik merk dat het de mensen steeds gemakkelijker afgaat; om een impressie te geven bij een gedicht, bijvoorbeeld, ook al weten ze niet meteen waar het dan over gaat. Ze begrijpen ondertussen dat we samen uitzoeken waar het voor ONS over gaat.

We lezen nu een dik half jaar in deze groep en ik merk de verandering. De eerste sessie was ronduit schokkend: zowel voor hen als voor Sieglinde. Zij wisten bij god niet wat ze met een gedicht aan moesten, hadden geen enkel gevoel dat ze daar iets mee zouden kunnen. Sieglinde was verbouwereerd dat mensen zich niets konden voorstellen bij een open raam, de dag die begint en de gedachte dat je die dag iets nieuws zou kunnen starten. Ondertussen lezen we tweewekelijks, zijn de mensen vertrouwd met poëzie en hebben ze meer vertrouwen in hun eigen spreken erover. Telkens komen er nieuwsgierigen bij en telkens opnieuw zoeken we naar manieren om dat raam open te zetten, de lucht van nieuwe woorden op te snuiven en daar herinneringen of gevoelens aan te verbinden. Voor mij zijn het gestolen namiddagen, momenten en plekken waar je kunt stilstaan bij wat essentieel is.

Annelies Verbeke

Gisteren hield ik een lezing in de gevangenis van Dendermonde. Het was niet de eerste keer dat ik dat deed en mijn vorige ervaringen waren positief. Ik was verkouden en wat somber die dag en zag er deze keer bijgevolg wat tegenop. Maar het was weer zo'n bijzondere ervaring. Ik kreeg er eerder wel eens opmerkingen over dat ik dit soms doe. 'In ons land kom je niet zomaar in de gevangenis, dat zijn geen lieverdjes, de meesten zijn manipulatieve asociale vrouwen hebben verkracht, mensenlevens hebben vernield, doe er maar niet te sentimenteel over.' En ja, als ik voorbij de controles en de vele deuren word geloodst, schieten er ook wel eens beelden door mijn hoofd waarbij ik even later met een scheermes tegen de keel gedrukt als levend schild naar buiten word geleid, of waarbij er een stoel naar me wordt gegooid van zodra ik de zin 'mijn nieuwe roman gaat over goedheid' heb uitgesproken - ik heb nu eenmaal veel fantasie. Maar zo was het weer niet. In het geheel niet. Er waren maar twaalf gevangenen - enkel mannen in Dendermonde - komen opdagen. Twee van degenen die zich hadden ingeschreven waren intussen vrij (alle begrip voor dat ze geen nieuw misdrijf pleegden om erbij te kunnen zijn), anderen wilden er bij dit mooie weer hun wandeluur niet voor opgeven, nog anderen verstaan weinig Nederlands, en de meesten lagen zoals elke dag lethargisch op hun bed in donkere gedachten verzonken, niet in staat nog ergens toe gemotiveerd te worden. Maar die twaalf, aangevuld met de mensen die dit organiseerden en een geïnteresseerde cipier die al mijn boeken had gelezen: mijn hemel. Zelden voelde ik me zo begrepen en gerespecteerd als in de bak. Ik denk dat de les die ik daaruit moet trekken niet is dat ik er zelf zo snel mogelijk langere tijd moet verpozen, maar dat dit is wat literatuur kan betekenen, hoe er (door die minderheid, akkoord) naar gehongerd wordt als men ervan verstoken is. De dankbaarheid, de intense aandacht, de gesprekken die eruit voortvloeiden: ontroerend. Maar ook los van mij: te horen dat ze weer waren begonnen met lezen sinds ze opgesloten zaten en wat een houvast de kleine gevangenisbibliotheek voor hen betekende. En degenen die moeilijk lezen, zeiden er zo van te houden te luisteren naar iemand die voorleest. Ze wilden weten hoe dit voor mij was, waarom ik bereid was naar hen te komen. Nou: hierom dus. Aan iedereen die de kans krijgt zo iets te doen: niet aarzelen. Aan organisaties als De Rode Antraciet die dit, naast de

gevangenissen zelf, mogelijk maken: grote dank. En aan de beleidsmakers: nee, dit is geen besparingspost. (Weer buiten bleek ik een parkeerboete te hebben gekregen. Ik ben er dus in geslaagd een klein misdrijf te plegen buiten de muren terwijl ik binnen zat.

Ik zou zo graag

De vogels
zingen in volle vlucht
en vliegend kakken zij.

Ik sta naar ze te kijken
en mijn blik volgt ze
zo lang als het touwtje
dat mijn ogen laten vieren.

Ik zou zo graag een vogel willen zijn
en vliegen, vliegen, vliegen,
en zingen, zingen, zingen,
en – met zo'n genoeg – schijten
op sommige mensen
en op sommige
dingen.

**Humberto Ak'abal
(Guatemala)**

COLOFON

Voorwoord: Veer Dusaucht en Dirk Terryn

Teksten: Marijn Brouckaert, Frederik Janssens, Agnes Mus, Dr. Jan Raes, Eva Rousselle, Dirk Terryn, Ilse Van Rompaey, Annelies Verbeke

Citaat achterzijde: Roger Van de Velde in *Galgenaas* (1966)

Foto's: Lieven Nollet, Jan Vanherp, Dirk Terryn
Coverfoto: Lieven Nollet

Bronnen: gesprek Jane Davis, Prison Reform Trust, Great Manchester Probation Trust, Reading Doors Agency, Quo Vadis (Maklu).

Eindredactie: Veer Dusaucht, Dirk Terryn

MENS WORDEN ZONDER/ACHTER TRALIES is een publicatie in de reeks 'Rapporten' van Het Lezerscollectief.

'Mensen die nooit iets met het gerecht te maken hebben, omdat zij een onberispelijke levenswandel leiden, omdat zij behendig tussen de klippen doorzeilen, of alleen maar omdat zij geluk hebben, maken wel eens een verkeerde voorstelling van de gevangenis.'